

ЛІТОПИС ДОЛІ КОБЗАРЯ

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Для геніїв час не вимірюється датами народження і смерті: їхнє життя і творчість перебувають поза часом - завжди сучасні і актуальні, вони - Безсмертні. Вшановуючи пам'ять великого Кобзаря, ми пропонуємо разом простежити образ Шевченка в художній літературі. Огляд представляє окремі твори, написані про Т. Шевченка протягом ХХ ст. українськими авторами - нашими сучасниками та тими, хто вже пішов у вічність. Художні твори про Тараса Шевченка почали писати ще за життя поета. У 1841 році О. Афанасьєв-Чужбинський присвячує автору «Кобзаря» свій вірш, у якому захоплено говорить про його чарівну поезію. Художня Шевченкіана нині нараховує понад сім тисяч творів. Завжди вона була і залишається не лише літературною, але й суспільно-політичною проблемою, яка творилася в стильових шуканнях та наполегливого відбирання зерен правди про Шевченка. Художнє осмислення біографії Тараса Шевченка відбувалося разом з науковими дослідженнями, це допомагало письменникам розкривати подробиці життя і творчості поета крізь призму архівних документів.

У 1928 році Гнат Хоткевич звертається до шевченківської теми, розпочавши роботу над тетралогією "З сім'ї геніїв". Працюючи над твором, Г. Хоткевич перечитав чимало книжок присвячених Шевченку, провів пошукову роботу в архівах. Деякі свої роздуми він виклав у статтях: "Чи був Шевченко у Варшаві", "Гулак-Артемівський С. і Шевченко", "Шевченко і Козачковський", "Цікава інтуїція" та ін. Автор конкретизував: «Біографічний роман із життя Шевченка я задумав писати давно. За моїм планом робота має поділитися на 4 частини. Перша - дитячі роки - мала б назву «Тарасик»; друга - до 38 року - «Тарас»; третя - до арешту - «Тарас Григорович» і четверта - «Шевченко». Епопея стала вершиною творчості Хоткевича і його лебединою піснею. На великий жаль, ця пісня, лишилася недоспіваною, в зв'язку з розстрілом автора 1938 р. Лише у 1966 році у львівському видавництві "Каменярь" побачив світ скорочений варіант двох частин епопеї : Хоткевич, Г. М. Тарас Шевченко: повість. - Львів: Каменярь,

1966.- 280 с. Так в белетристиці про Шевченка поступово з'являються беззаперечні факти і свідчення подій його життя і творчості.

Художній образ невіддільний від історичної дійсності постає в романі: **Іваненко, О. Д. Тарасові шляхи: роман. - К.: Веселка, 1989.** Робота над романом розпочалася з невеличкого оповідання, яке Оксани Іваненко замовила редактор радіомовлення. Письменниця відчувала "величезну відповідальність – адже я мусила писати про таку людину!". Історична достовірність викладення фактів, подій були найголовнішими для Оксани Іваненко під час роботи. "Я бажала доповнити твір ще не відомими шевченкознавству рисами, деталями, мені треба було самій перечитати першоджерела, самій погортати давні пожовклі аркуші. Для мене мій образ став єдиним, правдивим і живим. Всього цього ніяк не можна було вкласти в одне оповідання, а хотілося про все розповісти". Відомо, що перша частина "Тарасових шляхів" з'явився друком у 1939 році, у рік відзначення 125-річчя від дня народження Тараса Шевченка. Але після війни Іваненко знову повернулася до твору, вирішивши обробити його і доповнити новими фактами із життя і творчості Кобзаря. П'ять частин роману відбивають найважливіші періоди в біографії Т. Шевченка: «Сирота в свитині» - дитинство, «Художник» - навчання в Академії, вихід у світ «Кобзаря», «На розпутьях велелюдних» - два приїзди на Україну, участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, «Подай же руку» - перебування у засланні, «На сторожі - слово» - останні роки життя.

У повоєнні роки письменник Леонід Смілянський розпочинає роботу над романом : **Смілянський, Л. І. Поетова молодість.- К.: Дніпро, 1984. - 413 с.** Звичайно, як і в кожному художньому творі, тут є і домисел, але автор не порушує історичної вірогідності. Письменника зацікавив період життя і творчості поета, коли він формувався як поет, людина, громадянин. Тарас Шевченко Л. Смілянського - людина високоінтелектуальна, з багатогранним талантом, душевно приваблива, сердечна, що уміла зігріти своїх друзів не лише такою принадною аурою, а й душевною піснею. Цей Т. Шевченко уже не кріпак - він любить вишукано одягатись, бо має добрий мистецький смак, непогано заробляє, відвідує театри, ходить у гості до багатих людей Петербурга, вчиться в Академії мистецтв і займається письменницькою працею. І з усіма почувається цілком вільно, незалежно. Письменник чи не першим

у художній Шевченкіані розкриває взаємини поета з багатьма сучасниками, зокрема з М. Костомаровим, П. Кулішем, В. Забілою, Яковом де Бальменом, О. Капністом, Г. Закревською, Варварою Репніною. Художньо-дослідницьким є опис у романі процесу виходу в світ першого "Кобзаря" Т. Шевченка, акцентуючи значну роль у ньому Є. Гребінки. Зрозуміло, що на той час Л. Смілянський ішов традиційним шляхом показу образу П.Куліша, котрий був завжди начебто опонентом Шевченку і майже ворогом поета в усьому. Попри всі ідейні розходження між Кулішем і Шевченком, не треба забувати, що саме Куліш був одним із перших переписувачів "Кобзаря", а в його друкарні побачив світ "Кобзар" 1860 року. Авторіві пощастило органічно поєднати тут історичну фактологію з обґрунтованим і достовірним художнім домислом.

Хронологічним продовженням "Поетової молодості" Л. Смілянського можна вважати роман: **Тулуб З. В степу безкраїм за Уралом : роман. - К. : Дніпро, 1970. - 510 с.** Задум написати твір про Тараса Шевченка виник у репресованої у 30-і роки письменниці в період її перебування на засланні в Казахстані (1947 - 1956). Роботу над романом письменниця змогла почати лише після того, як 1956 року повернулася до Києва і отримала доступ до архівних та мемуарних матеріалів, до наукової літератури. Зінаїда Тулуб показала чи не найскладніший період його життя роки заслання Шевченка в Оренбурзькому краї, перебуванню його в експедиції Бутакова на Аральському морі, творчим задумам, незважаючи на заборону писати й малювати.

Повість - **Ільченко, О. Є.Петербурзька осінь. - К. : Дніпро, 1975.** стала першою спробою художнього зображення одного з важливих періодів життя Т. Шевченка - осені, проведеної ним у Петербурзі після повернення із заслання (жовтень-грудень 1858 року). Такий вибір часу розгортання основних подій твору передусім дозволив автору художньо відтворити величний образ Кобзаря у повному розквіті його таланту, показати "душу живу" великого поета, дати читачам відчуття його неординарної людської особистості. Твір надзвичайно багатий на події, пов'язані з іменами видатних людей: родина графа Федора Толстого, що відіграла велику роль у звільненні поета із заслання, Микола Курочкін, який перший переклав Шевченкові твори російською мовою, М. О.

Северцов - відважний дослідник пустель; Акакій Церетелі - грузинський поет, відомий актор-трагік Олдрідж та багато інших. З надзвичайною теплою та м'яким гумором змалював письменник сердечну дружбу Т. Шевченка з щирим товаришем-земляком, відомим співаком Семеном Гулаком-Артемівським - автором опери "Запорожець за Дунаєм". Чисельні персонажі, пов'язані з образом Тараса, взаємодіють, розвиваються як людські характери, посилюючи інтелектуальний, естетичний потенціал повісті.

А про «перейславську осінь» Поета і Художника ви дізнаєтесь з книги - **Дарда, В. І. Переяславські дзвони : історичний роман. - К. : Рад. письменник, 1990. - 415 с.** В центрі цього твору – перебування Тараса Шевченка в Переяславі. Це був найбільш плідний період творчості поета. За кілька місяців було створено третину поетичного доробка – твори, що, як провісні дзвони, прогрімали на всю Україну, на весь світ. Автор проведе вас тими дорогами, місцями, де бував Тарас Григорович у свій другий приїзд в Україну 1845 року. Під час цих відвідин рідної землі поет і художник дуже багато малював, бо хотів видати, за словами М. О. Максимовича, "мистецьку енциклопедію українського народу". "Живописна Україна" владно кликала митця у різні свої куточки. Саме завдяки цим малюнкам (до речі, багато з них ви побачите на сторінках видання), ми тепер маємо уявлення про тогочасний вигляд тих місцевостей, людей, з якими спілкувався Кобзар. Познайомитесь із наведеними у творі уривками з листів, із спогадами багатьох людей про зустрічі з Тарасом Григоровичем.

Художню шевченкіану за місцем і роллю художнього домислу дослідники поділяють на два типи: сюжетно-подієвий та асоціативно-психологічний. До першого, і відносяться вищезгадані твори з обмеженою роллю авторського домислу, де увага акцентується на художній інтерпретації документально засвідчених біографічних фактів, хронології яких письменник намагається дотримуватись. Протилежний, асоціативно-психологічний, тип поєднує в собі твори з домінантою художнього дослідження психології, внутрішнього світу героя. Такими є роман: **Шевчук В. Син волі. - К. : Дніпро, 1989. - 715 с.** події якого подано через сприймання великого Кобзаря. Читаючи, ми ніби стаємо свідками його не тільки зовнішнього, а й внутрішнього, духовного життя. В романі охоплено так званий "казематний" період

життя Т. Шевченка, події розгорнено на обмеженому часовому просторі, але завдяки асоціативно-ретроспективним екскурсам, розкриваються попередні епізоди й цілі, етапи його життєвого шляху. У другій частині діалогії - **Шевчук, В. А. Терновий світ: роман. - К. : Рад. письменник, 1986** - де реальним часом оповіді є події кінця 1860 року, останніх місяців життя поета, образ Т. Шевченка розгорнуто через ефект подвійного віддзеркалення, коли «я» двічі стає об'єктом свідомості - автора і головного героя. Різноманітну мозаїку діалогів збагачують: аналіз поетом внутрішнього світу, станів своєї душі, фіксації своїх думок-переживань, конструктивно ускладнені форми діалогу героя з самим собою, із відсутнім співрозмовником.

«Доля переслідувала його в житті, оскільки лиш могла, та вона не зуміла перетворити золото його душі у ржу, ані його любові до людей в ненависть і погорду, а віри в Бога у зневіру і песимізм. Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла втіх, що били із здорового джерела життя. Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті - невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори». - ці слова Івана Франка ще раз підтверджують пропоновані книги.

О. СТАВІНСЬКА